

Nikotynizm w Polsce

Raport dla World Health Organization

Janusz Czapiński

Warszawa 26 lipca 2011

Wstęp

Raport niniejszy oparty jest na wynikach trzech projektów badawczych:

- Jakość życia Polaków w czasie zmiany społecznej (dane z próby dorosłych osób z lat 1995-1996)
- Diagnoza Społeczna (dane z próby dorosłych osób z lat 2000-2011)
- Diagnoza Szkolna (dane z próby uczniów w wieku 11-19 lat z lat 2007-2009)

Dane dotyczą odsetka osób palących obecnie papierosy, liczby wypalanych dziennie papierosów i odsetka osób obecnie niepalących, które kiedykolwiek w przeszłości paliły papierosy. Dane zaprezentowane zostały w różnych przekrojach społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem następujących kategorii:

- bezrobotni
- osoby o niskich dochodach
- rolnicy
- osoby wchodzące w konflikt z prawem (sprawcy przestępstw i wykroczeń)
- niepełnosprawni ogółem
- osoby niepełnosprawne psychicznie
- narkomani
- osoby żyjące w stanie wolnym (single)
- samotni rodzice
- bierni zawodowo
- osoby z niskim poziomem wykształcenia
- w przekroju wojewódzkim
- w głównych kategoriach wiekowych, w tym młodzież.

Wyniki

Statystyki opisowe

1. Systematycznie z roku na rok spada odsetek palących Polaków oraz liczba wypalanych przez nich papierosów (tabela 1). W stosunku do 1995 r. liczba dorosłych Polaków palących papierosy spadła o 28 proc., a liczba wypalanych dziennie papierosów w stosunku do 1996 r. spadła o 11 proc. Obecnie pali papierosy 27,2 proc. dorosłych Polaków i przeciętnie wypalają oni dziennie 15,43 papierosów.
2. Największy obecnie odsetek palaczy jest wśród mężczyzn (1/3), osób w wieku 45-59 lat (37 proc.), osób z niskimi dochodami (32 proc.) i wykształceniem zasadniczym zawodowym (35 proc.), pracowników sektora prywatnego (36 proc.), bezrobotnych (43 proc.) i rolników (31 proc.). Najrzadziej palą osoby z wykształceniem wyższym (18 proc.), uczniowie i studenci (w wieku 18+ lat -- 13 proc.), emeryci (17 proc.) i kobiety (20,5 proc.) (tabela 2).
3. Największy spadek odsetka palaczy w minionych 11 latach nastąpił wśród osób młodych (18-24 lata – o 31 proc.), a także osób w wieku 35-44 lata i 0-64 lata (o 29 proc.). Jediną grupą, w której obecnie pali nieco więcej osób niż w 2000 r. są osoby z najniższym wykształceniem (wzrost o 4 proc.).
4. Wśród nastolatków odsetek palaczy rośnie z wiekiem do 17 roku życia (podobnie wśród dziewcząt i chłopców) (wykresy 1 i 2). Dziewczęta palą znacznie rzadziej i wypalają mniejszą liczbę papierosów niż chłopcy.
5. Osoby niepełnosprawne ogólnie palą nieco rzadziej, ale wypalają podobną liczbę papierosów co osoby pełnosprawne. Osoby niepełnosprawne psychicznie palą jednak znacznie częściej od innych niepełnosprawnych i wypalają więcej papierosów niż osoby pełnosprawne i niepełnosprawne ogółem (tabela 3)
6. Osoby niepełnosprawne ogólnie palą nieco rzadziej, ale wypalają podobną liczbę papierosów co osoby pełnosprawne. Osoby niepełnosprawne psychicznie palą jednak znacznie częściej i wypalają więcej papierosów niż osoby pełnosprawne i niepełnosprawne ogółem (tabela 3). Także osoby, które korzystały w ostatnim roku z porad psychiatry lub psychologa palą znacznie częściej ale nie wypalają większej liczby papierosów w porównaniu z osobami, które z porad psychiatry lub psychologa nie korzystały (tabela 4).
7. Wśród rodziców samotnie wychowujących dzieci (zarówno mężczyzn jak i kobiet) jest znacznie większy odsetek palących papierosy niż wśród rodziców wspólnie wychowujących dzieci (tabela 5).

8. Osoby łamiące prawo dużo częściej palą i wypalają większą liczbę papierosów niż pozostali respondenci (tabela 6).
9. Zarówno narkomania wiąże się z nasilonym nikotynizmem, ale tylko w odniesieniu do odsetka palaczy (dwukrotnie więcej niż wśród osób niezażywających narkotyków), nie w odniesieniu do liczby wypalanych papierosów (tabela 7).
10. Odsetek palaczy nadużywający alkoholu jest ponad dwukrotnie większy, a liczba wypalanych przez nich papierosów o 1/5 większa w porównaniu z osobami nienadużywającymi alkoholu (tabela 8).
11. Grupami zawodowymi najsilniej dotkniętymi nikotynizmem są robotnicy budowlani (zwłaszcza od stanu surowego – 57 proc. palaczy i niemal 20 dziennie wypalanych papierosów), a w dalszej kolejności operatorzy pojazdów wolnobieżnych, robotnicy niewykwalifikowani (tabela 9). Najmniejszy (poniżej 20 proc.) odsetek palaczy jest wśród inżynierów, nauczycieli szkół podstawowych, specjalistów ds. finansowych, specjalistów ds. administracji i zarządzania oraz prawników, nauczycieli szkół wyższych i szkół ponadpodstawowych oraz informatyków i innych specjalistów.

Wyniki analiz regresji

1. Analiza regresji wielokrotnej dla paleni papierosów pokazuje, że niemal wszystkie wcześniej omówione czynniki są istotnymi predyktorami (tabela 10). Jedyne bycie rolnikiem jest predyktorem nieistotnym przy kontroli pozostałych zmiennych. Czynnikiem najsilniej różnicującymi prawdopodobieństwo bycia palaczem jest płeć i alkoholizm, a w dalszej kolejności bycie bezrobotnym, osobą samotnie wychowującą dzieci, bycie singlem i osobą słabo wykształconą. Łącznie 12 czynników uwzględnionych w analizie regresji wyjaśnia 8 proc. zróżnicowania prawdopodobieństwa bycia palaczem.
2. Dla liczby wypalanych papierosów najlepszym predyktorem jest płeć i nadużywanie alkoholu (tabela 11). Dwie zmienne nie mają istotnej wartości predyktywnej (bycie biernym zawodowo i korzystanie z porad psychiatry lub psychologa). Łącznie 12 czynników uwzględnionych w analizie regresji wyjaśnia 11 proc. zróżnicowania liczby wypalanych dziennie papierosów.

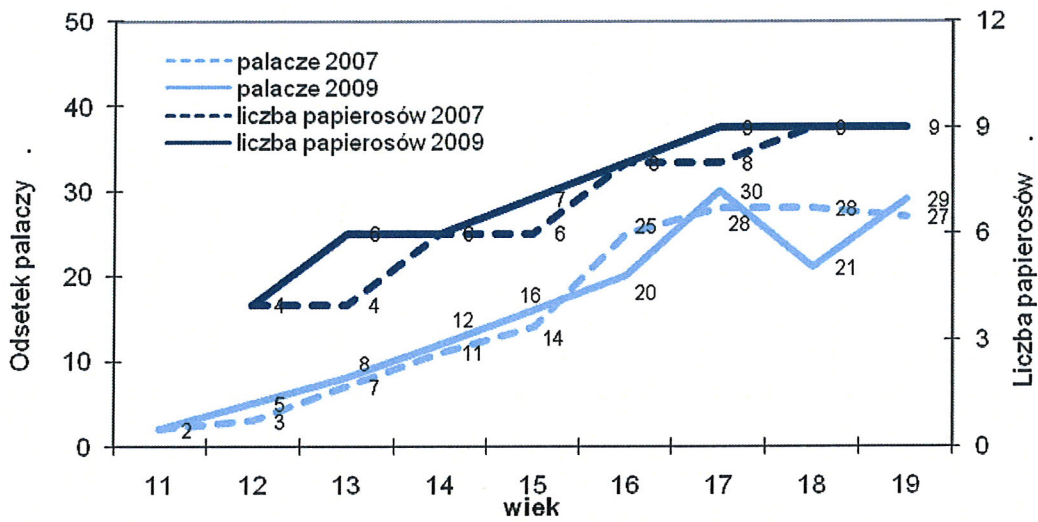
Tabela 1. Odsetek palaczy, byłych palaczy wśród obecnie niepalących oraz średnia liczba wypalanych dziennie papierosów w latach 1995-2011 w próbach osób w wieku 18+

Zmienna	1995 r. N= 3042	1996 r. N=2350	2000 r. N=6617	2003 r. N=9602	2005 r. N=8788	2007 r. N=12629	2009 r. N=26134	2011 r. N=26378
Odsetek osób palących papierosy	37.9	35.9	32.3	30.7	29.3	29.6	28.3	27.2
Odsetek osób, które rzuciły palenie wśród niepalących	32.2	brak danych	34.2	35.6	38.9	36.1	36.1	35.8
Średnia liczba wypalanych dziennie papierosów	brak danych	17.27	16.48	16.22	15.88	15.99	15.81	15.43

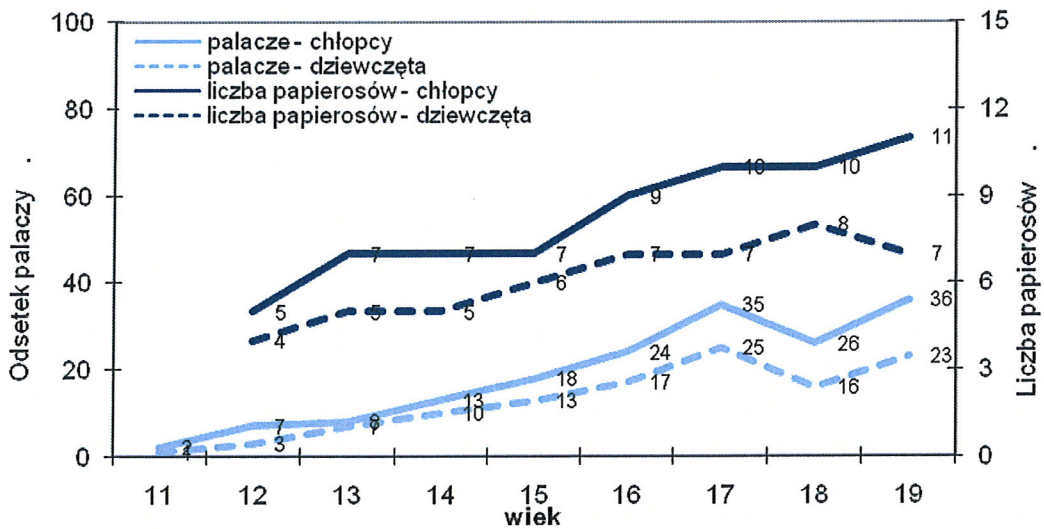
Źródło danych: lata 1995-1996 — Czapiński. 1998; lata 2000-2011 — *Diagnoza Społeczna*.

Tabela 2. Procent palaczy w różnych grupach społeczno-demograficznych w latach 2000-2011 i procentowa zmiana odetka palaczy między 2000 i 2011

Grupa społeczno-demograficzna	2011	2009	2007	2005	2003	2000	Proc. zmiana 2000-2011
Ogółem	27,2	28,3	29,6	29,3	30,7	32,4	-16
Płeć							
Mężczyźni	33,6	35,5	37,7	38,0	40,5	43,3	-22
Kobiety	20,5	20,8	22,9	21,7	22,2	22,7	-10
Wiek							
18-24 lata	19,4	21,6	22,7	21,4	23,3	28,3	-31
25-34 lata	27,3	28,8	32,0	33,1	35,2	35,6	-23
35-44 lata	33,0	34,7	39,8	39,5	41,5	46,4	-29
45-59 lat	36,7	37,7	37,3	37,6	38,5	37,3	-2
60-64 lata	27,9	27,1	26,8	24,3	21,7	21,7	29
65 i więcej lat	12,1	12,3	12,2	11,4	12,9	12,4	-2
Miejsce zamieszkania							
Miasta ponad 500 tys.	26,4	29,4	31,8	31,7	32,9	31,3	-16
Miasta 200-500 tys.	27,4	29,6	31,1	32,0	33,2	37,0	-26
Miasta 100-200 tys.	30,8	30,9	32,3	29,2	33,1	35,0	-12
Miasta 20-100 tys.	28,5	28,5	29,6	31,0	31,4	31,3	-9
Miasta < 20 tys.	28,8	30,9	31,6	32,6	32,6	34,7	-17
Wieś	24,2	24,8	27,2	25,7	27,9	29,0	-17
Województwo							
Dolnośląskie	31,1	32,8	30,2	31,2	33,7	33,0	-6
Kujawsko-pomorskie	29,1	28,4	34,7	37,9	38,8	38,8	-25
Lubelskie	24,1	24,9	28,7	31,1	30,5	32,4	-26
Lubuskie	30,7	30,8	32,7	29,2	32,0	38,5	-20
Łódzkie	25,1	28,3	28,0	29,2	30,0	29,8	-16
Małopolskie	22,3	22,0	28,1	24,1	24,5	28,2	-21
Mazowieckie	27,6	28,0	29,6	29,7	29,8	32,2	-14
Opolskie	24,6	28,4	31,1	33,9	30,1	34,1	-28
Podkarpackie	20,1	22,1	25,0	22,8	24,4	24,4	-18
Podlaskie	24,1	27,6	29,2	28,1	31,6	31,3	-23
Pomorskie	27,4	28,7	30,2	25,6	32,3	32,7	-16
Śląskie	27,8	28,6	29,5	29,7	32,2	34,8	-20
Świętokrzyskie	23,6	23,7	21,6	25,6	24,4	31,2	-24
Warmińsko-mazurskie	29,5	33,6	31,0	30,3	33,3	33,0	-11
Wielkopolskie	27,3	27,6	29,4	30,5	31,0	32,4	-16
Zachodniopomorskie	32,0	32,9	36,6	31,9	34,8	33,0	-3
Wykształcenie							
Podstawowe i niższe	28,0	27,0	27,5	26,6	25,1	27,0	4
Zasadnicze zawodowe	34,5	36,1	36,9	36,3	41,5	44,1	-25
Średnie	26,5	27,1	28,9	28,1	29,2	30,4	-13
Wyższe i policealne	17,7	19,1	20,5	21,7	23,1	23,6	-24
Dochód gospodarstwa na jednostkę ekwiwalentną							
Dolny kwartył	32,4	32,3	37,4	39,0	37,0	39,9	-19
Powyżej dolnego kwartyła	27,1	27,1	32,3	27,1	30,9	35,2	-23
Poniżej górnego kwartyła	24,3	27,1	28,6	26,7	28,2	29,0	-16
Górny kwartył	23,9	25,6	24,5	25,6	27,1	30,3	-21
Status społeczno-zawodowy							
Sektor publiczny	25,7	27,3	29,1	28,9	31,1	34,4	-25
Sektor prywatny	36,1	36,5	41,9	38,6	39,8	43,7	-17
Prywatni przedsiębiorcy	28,3	29,0	33,5	34,0	44,2	42,2	-33
Rolnicy	31,4	33,4	30,7	30,2	34,2	33,3	-6
Renciści	26,6	26,5	27,4	27,6	28,9	28,8	-7
Emeryci	17,1	17,3	17,2	17,5	16,4	17,1	0
Uczniowie i studenci	13,3	13,8	13,9	13,6	15,5	17,4	-24
Bezrobotni	43,0	42,6	41,9	46,6	44,2	46,0	-7
Inni bierni zawodowo	29,3	36,0	37,7	36,7	38,6	36,0	-19

Wykres 1. Odsetek chłopców i dziewcząt wieku 11-19 lat palących papierosy i liczba wypalanych przez nich dziennie papierosów w 2007 i 2009 r.

Wykres 2. Odsetek chłopców i dziewcząt wieku 11-19 lat palących papierosy i liczba wypalanych przez nich dziennie papierosów w 2009 r.

Tabela 3. Procent palaczy i przeciętna liczba wypalanych dziennie papierosów w 2009 i 2011 w próbie panelowej wśród osób pełnosprawnych, niepełnosprawnych ogółem i niepełnosprawnych psychicznie

Grupa	Procent palaczy		Liczba papierosów	
	2009	2011	2009	2011
pełnosprawni	28,5	26,9	15,80	15,45
niepełnosprawni ogółem	22,3	23,3	15,66	16,02
niepełnosprawni psychicznie	28,8	26,4	18,18	19,59

Tabela 4. Procent palaczy obecnych i byłych oraz przeciętna liczba wypalanych dziennie papierosów w 2011 r. wśród osób korzystających i niekorzystających w ubiegłym roku z porad psychiatry lub psychologa

Korzystanie z porad psychiatry lub psychologa		Liczba papierosów	Proc. obecnych palaczy	Proc. byłych palaczy
Niekorzystający	Wartość		15,43	26,4
	N	6584	25183	17598
Korzystający	Wartość	15,15	34,5	39,6
	N	399	1159	730
Ogółem	Wartość	15,42	26,7	35,8
	N	6983	26341	18328

Tabela 5. Procent obecnych i byłych palaczy oraz liczba wypalanych dziennie papierosów wśród rodziców wychowujących dzieci samotnie i w parach.

Płeć	Kategoria rodziców		Liczba papierosów	Proc. obecnych palaczy	Proc. palących w przeszłości
				Mężczyzna	Oboje rodziców
		N	1687	4576	2713
	Samotny rodzic	Wartość	17,94	56,4	56,7
		N	170	302	128
Kobieta	Oboje rodziców	Wartość	12,82	22,2	32,6
		N	1003	4562	3361
	Samotny rodzic	Wartość	13,67	38,8	35,1
		N	344	889	513
Ogółem	Oboje rodziców	Wartość	15,8	29,7	41,2
		N	2690	9138	6074
	Samotny rodzic	Wartość	15,1	43,2	39,4
		N	514	1191	641

Tabela 6. Procent obecnych i byłych palaczy oraz liczba wypalanych dziennie papierosów wśród osób łamiących i niełamiących prawo

Łamanie prawa		Liczba papierosów	Proc. obecnych palaczy	Proc. byłych palaczy
Niełamiący	Wartość	15,30	25,8	35,2
	N	6359	24850	17499
Łamiący	Wartość	16,71	41,6	47,8
	N	577	1393	787
Ogółem	Wartość	15,42	26,7	35,8
	N	6936	26243	18286

Tabela 7. Procent obecnych i byłych palaczy oraz liczba wypalanych dziennie papierosów wśród osób zażywających i niezażywających narkotyki w ubiegłym roku

Narkotyki		Liczba papierosów	Proc. obecnych palaczy	Proc. byłych palaczy
Niezażywający	Wartość	15,46	26,4	35,6
	N	6796	25993	18174
Zażywający	Wartość	14,12	53,0	57,9
	N	178	335	154
Ogółem	Wartość	15,43	26,7	35,8
	N	6974	26328	18328

Tabela 8. Procent obecnych i byłych palaczy oraz liczba wypalanych dziennie papierosów wśród osób nadużywających i nienadużywających alkoholu w ubiegłym roku

Alkohol		Liczba papierosów	Proc. obecnych palaczy	Proc. byłych palaczy
Nienadużywający	Wartość	14,99	24,6	34,6
	N	5985	24535	17571
Nadużywający	Wartość	18,04	55,4	62,4
	N	992	1803	761
Ogółem	Wartość	15,42	26,7	35,7
	N	6977	26338	18332

Tabela 9. Rozkład wskaźników nikotynizmu w przekroju grup zawodowych osób aktywnych zawodowo

Zawód obecnie wykonywany wg ISCO	Proc. obecnie palących	Procent osób, które rzuciły palenie	Przeciętna liczba dziennie wypalanych papierosów
władze i wyższa kadra kierownicza	23,69	44,65	14,26
średnia kadra kierownicza	22,77	46,41	12,98
inni specjaliści	15,85	33,89	13,06
inżynierowie	10,86	30,16	13,05
lekarze	22,81	39,32	12,21
pielęgniarki	25,01	33,00	12,46
nauczyciele szkół wyższych	15,73	50,97	12,30
nauczyciele szkół ponadpodstawowych	16,38	33,84	13,49
nauczyciele szkół podstawowych	11,86	29,30	12,59
specjaliści ds finansowych	13,55	33,19	10,05
specjaliści ds administracji i zarządzania, prawnicy	14,81	41,89	9,50
specjaliści ds sprzedaży i marketingu	23,40	43,50	12,77
informatycy, analitycy, programiści	17,16	28,57	11,16
twórcy, artyści, pracownicy kultury	28,76	45,52	16,03
technicy	33,48	50,22	14,56
średni personel w ochronie zdrowia	21,32	34,32	15,42
średni personel biurowy	21,68	36,32	13,92
prac. ds obsługi klientów	30,82	25,55	14,61
inni wykwalifikowani pracownicy	41,74	46,57	16,16
prac. usług osobistych	31,71	36,39	12,92
kucharze, kelnerzy, barmani	37,88	42,02	15,45
sprzedawcy i pokrewni	27,63	36,80	13,81
policjanci, strażacy, żołnierze, celnicy i prac. usług ochrony)	35,89	49,74	17,37
rolnicy prod. roślinnej i zwierzęcej	28,41	32,42	17,55
rolnicy na własne potrzeby	29,55	33,41	17,58
rob. budowlani - stan surowy	56,77	49,90	19,39
rob. budowlani - wykończenie	48,37	45,68	18,39
robotnicy obróbki metali	41,00	50,27	18,05
mechanicy maszyn i urządzeń	41,86	41,13	16,39
elektrycy i monterzy elektroniczni	39,23	40,98	17,83
rob. w przetwórstwie spożywczym	30,24	39,69	16,71
rob. obróbki drewna i papieru	47,47	38,07	16,67
rob. produkcji odzieży	32,51	38,68	12,92
górnicy i pokrewni	37,06	50,11	16,58
monterzy	40,67	48,63	14,37
kierowcy, kolejarze, marynarze	37,34	48,84	18,77
operatorzy pojazdów wolnobieżnych	52,36	58,17	16,20
pomoce domowe, sprzątaczkki, praczkki	35,24	36,13	14,55
rob. przy pracach prostych	46,70	36,09	16,60
ogółem	31,22	39,91	15,84

Tabela 10. Wyniki analizy regresji dla palenia papierosów

Model	R	R-kwadrat	Skorygowane R-kwadrat	Błąd standardowy oszacowania		
1	0,281	0,079	0,079	0,42430		
Model		Suma kwadratów	df	Średni kwadrat	F	Istotność
1	Regresja	400,031	12	33,336	185,164	0,000
	Reszta	4666,738	25921	0,180		
	Ogółem	5066,769	25933			
Model		Współczynniki niestandaryzowane		Współczynniki standaryzowane		Istotność
		B	Błąd standardowy	Beta	t	
1	(Stała)	0,598	0,016		37,04	0,000
	Wiek	-0,002	0,000	-0,064	-8,30	0,000
	Płeć	-0,116	0,006	-0,131	-20,989	0,000
	Poziom wykształcenia	-0,040	0,003	-0,089	-14,29	0,000
	Porada u psychiatry	0,047	0,013	0,022	3,63	0,000
	Bycie singlem	-0,098	0,007	-0,101	-13,57	0,000
	Bycie samotnym rodzicem	0,187	0,013	0,088	14,57	0,000
	Bycie bezrobotnym	0,154	0,011	0,088	14,38	0,000
	Bycie rolnikiem	0,024	0,014	0,011	1,74	0,082
	Bycie biernym zawodowo	0,045	0,010	0,028	4,63	0,000
	Bycie sprawcą łamania prawa	0,045	0,009	0,032	5,15	0,000
	Nadużywanie alkoholu	0,235	0,011	0,134	21,53	0,000
	Zażywanie narkotyków	0,126	0,024	0,032	5,22	0,000

Tabela 11. Wyniki analizy regresji dla liczby wypalanych dziennie papierosów

Model	R	R-kwadrat	Skorygowane R-kwadrat	Błąd standardowy oszacowania		
1	0,336	0,113	0,111	7,440		

Model		Suma kwadratów	df	Średni kwadrat	F	Istotność
1	Regresja	48148,875	12	4012,406	72,491	0,000
	Reszta	378140,304	6832	55,350		
	Ogółem	426289,179	6844			

Model	Współczynniki niestandaryzowane		Współczynniki standaryzowane		Istotność	
	B	Błąd standardowy	Beta	t		
1	(Stała)	20,374	0,549		37,113	0,000
	Wiek	0,050	0,007	0,092	6,738	0,000
	Płeć	-3,787	0,197	-0,235	-19,257	0,000
	Poziom wykształcenia	-0,809	0,103	-0,095	-7,883	0,000
	Porada u psychiatry	-0,119	0,394	-0,004	-0,303	0,762
	Bycie singlem	-1,724	0,240	-0,096	-7,173	0,000
	Bycie samotnym rodzicem	1,189	0,350	0,039	3,393	0,001
	Bycie bezrobotnym	0,607	0,299	0,024	2,032	0,042
	Bycie rolnikiem	1,693	0,440	0,045	3,847	0,000
	Bycie biernym zawodowo	0,117	0,318	0,004	0,369	0,712
	Bycie sprawcą łamania prawa	0,543	0,234	0,028	2,326	0,020
	Nadużywanie alkoholu	2,231	0,270	0,099	8,251	0,000
	Zażywanie narkotyków	-1,318	0,606	-0,026	-2,175	0,030

